

А. М. Белкін,
кандидат технічних наук, Голова Правління ЗАТ "Біт",
Донецька область

НАРАХУВАННЯ ПОДАТКІВ "ЗАДНІМ ЧИСЛОМ" ЯК СУМНІВНИЙ ВИНАХІД УКРАЇНСЬКОГО ПОДАТКОВОГО АДМІНІСТРУВАННЯ

У статті розглядаються питання законності та економічних наслідків листа Державної податкової адміністрації України від 23.06.2008р. № 12642/7/35-3017, яким вимагається нараховувати "заднім числом" податки на прибуток по операціях з цінними паперами. З посиланням на судову практику доводиться незаконність та шкідливість для економіки таких вимог.

In article questions of legality and economic consequences of the letter of the State tax administration of Ukraine from 23.06.2008 are considered. № 12642/7/35-3017 to which need to charge "backdating" profit taxes on operations with securities. Referring to judiciary practice illegality and harm for economy of such requirements is proved.

Ключові слова: державне управління, адміністрування податків, акції, донарахування податків "заднім числом".

Key words: the government, administration of taxes, actions, charge taxes "backdating".

ВСТУП

Адміністрування податків є складовою частиною державного управління [1]. Наукова думка й фінансова практика століттями шукають відповідь на запитання, як управляти процесом адміністрування податків, аби забезпечити економічний розвиток держави, не зашкодивши інтересам пересічного громадянина, який їх сплачує. "Ніщо не потребує стільки мудрості та розуму, як визначення тієї частини, яку в підданих забирають, і тієї, котру залишають їм", — писав свого часу видатний французький письменник-просвітець Шарль Монтеск'є [2].

Як зазначається в роботі [3], надмірне регулювання податкових відносин, широкі права і недосконалість механізмів відповідальності податкових (контролюючих) органів в Україні створюють несприятливі умови для ділової активності. Зарегульованість економічних і соціальних відносин, не виправдано широкі повноваження правоохоронних і контролюючих органів сприяють зловживанню ними, що веде до поширення корупції, розростання тіншової економіки, зниження інвестиційної привабливості України.

У роботі [4] звертається увага на

те, що у всіх країнах з різними типами економік податкова система визначає ступінь фінансового благополуччя країни як визначальне джерело наповнення бюджету. В умовах фінансової кризи важливе місце відводиться податковій системі як державному регулятору поліпшення фінансової діяльності платників податків. При цьому податкова політика повинна бути спрямована на оптимізацію інтересів держави (податкове наповнення бюджету) і платника (оптимальне податкове навантаження). Немає умов для розвитку ринкових відносин, бізнесу і виходу економіки з кризи без максимально наближеної до оптимальної фіскальної політики в країні.

Отже, дослідження питань належного адміністрування податків є актуальним.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Одним із важливих секторів ринкової економіки є ринок цінних паперів, зокрема ринок акцій. Згідно ч. 2 ст. 6 Закону України (далі — ЗУ) "Про цінні папери та фондовий ринок" емітентом акцій є тільки акціонерне товариство. Згідно ст. 6 ЗУ "Про господарські товариства" товариство набуває прав юридичної особи з дня його державної реєстрації. Товариства підлягають державній реєстрації в порядку, встановленому законом. Згідно ст. 1 ЗУ "Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб — підприємців", державну реєстрацію юридичних осіб здійснює державний реєстратор — посадова особа яка відповідно до цього Закону від імені держави здійснює таку реєстрацію. Згідно ст. 29 ЗУ "Про цінні папери та фондовий ринок" реєстрацію випуску акцій здійснює Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку (далі — ДКЦПФР). Згідно ч. 2 ст. 29 цього Закону реєстрація ДКЦПФР випуску та проспекту емісії цінних паперів не може розглядатися як гарантія їх вартості. ДКЦПФР відповідає лише за повноту інформації, що міститься у зареєстрованих нею документах, та за її відповідність вимогам законодавства. Отже, процедура випуску акцій в легальний обіг пов'язана щонайменше з двома державними реєстраціями — акціонерного товариства як юридичної особи та випуску його акцій. В обох випадках державні органи відповідають за юридичну чистоту реєстрацій.

Разом із тим, в квітні-жовтні 2007 року Господарський суд Дніпропетровської області (далі — ГСДО) як окружний адміністративний суд розглянув та задовольнив низку судових позовів. Прокурора Самарського району м. Дніпропет-

Таблиця 1. Статистика позовів до підприємств у м. Дніпропетровськ

№ п/п	Найменування ВАТ	№ справи	Дата Постанови	Дата реєстр. ТОВ	Відомості про скасування судової постанови
1	Завод ГША	A8/79-07	17.04.07	21.10.03	скасовано
2	Гідробетон	A8/181-07	17.07.07	14.09.05	
3	Спецгидрострой	A8/180-07	17.07.07	14.09.05	скасовано
4	Укрспецгочмаш	A8/178-07	17.07.07	14.09.05	скасовано
5	Спецдорекскавація	A8/179-07	17.07.07	14.09.05	
6	Завод пневматичного обладнання	A8/462-07	17.10.07	24.03.04	
7	Укрспецшахтобуд	A8/463-07	17.10.07	19.09.05	
8	Фабрика технічної кераміки	A8/460-07	17.10.07	24.03.04	скасовано
9	Енергоприлад	A8/461-07	17.10.07	19.09.05	скасовано
10	Спеценергомонтаж	A8/467-07	17.10.07	24.03.04	скасовано
11	Укрспецметиз	A8/466-07	17.10.07	19.09.05	
12	Медбіоприлад	A8/465-07	17.10.07	19.09.05	
13	Термопластавтоматика	A8/464-07	17.10.07	24.03.04	
14	Завод технічного скла	A8/469-07	17.10.07	24.03.04	
15	Рембаза кар'єрного устаткування	A8/468-07	17.10.07	24.03.04	скасовано
16	Укрзалізобетонбуд	A8/435-07	02.11.07	16.09.05	скасовано
17	Укрпластформа	A8/436-07	02.11.07	16.09.05	скасовано

ровська в інтересах держави в особі Дніпропетровської міської ради до відповідних відкритих акціонерних товариств (ВАТ) прийняла рішення про їх припинення. Вже на початку 2008 року спеціалісти звертали увагу на очевидну неправосудність постанов, прийнятих за результатами розгляду цих позовів, і вкрай небезпечний їх характер для учасників фондового ринку [5]. В наступних роботах автора [6 — 8] проаналізовані конкретні податкові небезпеки, які полягали в донарахуванні "заднім числом" колишнім власникам акцій відповідних ВАТ мільйонних сум податків і напрями судової боротьби з такими небезпеками. Разом з тим, останнім часом з'явилося декілька нових судових рішень з цієї проблематики, які доводять незаконність таких донарахувань, хибність такого адміністрування податків і дозволяють ефективно захищати інтереси власників акцій ВАТ, щодо яких (ВАТ) прийнято судове рішення щодо припинення. Отже, проблематика, якій присвячена стаття, стосується великого кола осіб, які здійснювали операції з даними акціями і які за наслідками податкових перевірок, з посиланням на вказані судові постанови, донараховані великі суми податків.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Особливістю позовів, заявлених Прокурором Самарського району м. Дніпропетровська, є те, що вони вимагають скасування випусків акцій "заднім числом". Наприклад, до ВАТ "Термопластавтоматика" (див. табл. 1), заявлені позовні вимоги щодо [5; 9] (тут і далі виділено автором): а) визнання недійсним запису про проведення державної

реєстрації підприємства-відповідача у формі товариства з обмеженою відповідальністю; б) визнання недійсними установчих документів підприємства-відповідача у формі товариства з обмеженою відповідальністю з моменту його реєстрації та свідоцтва про державну реєстрацію з моменту його видачі; в) визнання недійсним запису про державну реєстрацію підприємства-відповідача з моменту їх реєстрації та свідоцтва про державну реєстрацію з моменту його видачі; г) визнання недійсними установчих документів підприємства-відповідача з моменту його реєстрації та свідоцтва про державну реєстрацію з моменту його видачі; д) визнання недійсною реєстрацію випуску акцій підприємства-відповідача з моменту внесення інформації про неї до Загального реєстру випуску цінних паперів; е) визнання недійсним свідоцтва про реєстрацію випуску акцій підприємства-відповідача з моменту його видачі; є) припинення державної реєстрації підприємства-відповідача.

Такі ж самі вимоги заявлені до ще цілої низки ВАТ, наведених в табл. 1 [9].

У всіх справах позовні вимоги задоволені в повному обсязі. При цьому ГСДО повністю погодився з доводами прокурора, які полягали, зокрема, в тому, що при державній реєстрації юридичних попередників відповідних ВАТ — однойменних товариств з обмеженою відповідальністю (ТОВ), які згодом були перетворені у ВАТ, — засновники цих ТОВ не внесли до державної реєстрації ТОВ частки статутного фонду (30% або 50%), яка у відповідний період вимагалася законодавством. При цьому суд завжди визнавав, що державна реєст-

рація ТОВ здійснена з порушенням ч. 3 ст. 144 Цивільного кодексу України (далі — ЦКУ) та ч. 4 ст. 24 Закону України (далі — ЗУ) "Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб — підприємців", хоча, як видно з табл. 1, деякі реєстрації ТОВ відбулися ще до набрання чинності ЦКУ (до 01.01.2004), а деякі, хоча і після цієї дати, але до набрання чинності ЗУ "Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб — підприємців" (до 01.07.2004).

Звертає також на себе увагу те, що вимоги за переліченими пунктами б) — е) є очевидно незаконними, оскільки дані способи судового захисту не передбачені законами України, до того ж Дніпропетровська міська Рада, яка фактично є позивачем, не виконує регуляторних повноважень у галузі фондового ринку і не може позиватися з приводу скасування випусків акцій. Згідно ч. 1 ст. 104 Кодексу адміністративного судочинства України (КАСУ) суб'єкт владних повноважень має право звернутися до адміністративного суду у випадках, встановлених законом. Оскільки дані випадки законом не передбачені, прокурор не мав права звертатися з даним позовом, а адміністративний суд, відповідно і задовольняти такі вимоги. При цьому, як буде показано далі, саме ці вимоги і ці формулювання завдали найбільшої шкоди правам акціонерів.

Згідно ч. 4 ст. 24 ЗУ "Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб — підприємців" у разі державної реєстрації юридичної особи, для якої законом встановлено вимоги щодо формування статутного фонду (статутного або складеного капіталу), для державної реєстрації подається документ, що підтверджує внесення засновником (засновниками) вкладу (вкладів) до статутного фонду (статутного або складеного капіталу) юридичної особи в розмірі, який встановлено законом. Згідно ч. 11 цієї статті Державний реєстратор не повинен здійснювати державну реєстрацію юридичної особи за відсутності, зокрема, даного документа. Отже, порушення, якщо воно, дійсно, було, допущене саме державним органом, а відповідальність за цю помилку органи влади намагаються покласти на акціонерів.

Разом з тим, є позитивним, що останнім часом судові Постанови подібного типу впевнено скасовуються, що видно із табл. 1. Деякі з вказаних Постанов скасовані Дніпропетровським апеляційним адміністративним судом (далі — ДААС), а у випадках, коли ДААС не вистачило рішучості чи кваліфікації, — Вищим адміністративним судом Украї-

ни (далі — ВАСУ). Це дуже важливо враховувати в умовах пред'явлення незаконних вимог податковими органами.

Ідеологія даних вимог ґрунтується на "рекомендаціях", викладених в листі Державної податкової адміністрації України (далі — ДПАУ) від 23.06.2008 № 12642/7/35-3017, який має назву "Про перевірки суб'єктів господарювання, які проводили операції з "технічними" акціями та іншими корпоративними правами". І хоча податківці прямо на цей лист не посилаються, навряд чи викладені в ньому аргументи могли "спастися на думку" одночасно багатьом податковим органам на місцях.

Відразу слід зазначити, що лист є абсолютно незаконним. Незаконність його одразу "випирає" хоча б незаконною термінологією, яка використовується для обґрунтування "рекомендацій" листа. Зокрема, законодавство України не знає поняття "технічні акції". Всі акції, які зареєстровані в установленому законом порядку, є рівноправними, облік таких акцій ведеться незалежно від ставлення податкових чи інших органів до "якості" таких акцій. Разом з тим, в даному листі ДПАУ, маніпулюючи відповідними статтями Цивільного кодексу України (далі — ЦКУ), намагається довести, здійснення суб'єктами господарської діяльності операцій з акціями емітованими підприємствами, діяльність яких припинилася (про що до Єдиного державного реєстру внесе запис про державну реєстрацію припинення юридичної особи); емітованими підприємствами, щодо яких судом визнано недійсними записи про проведення державної реєстрації, установчі документи та свідоцтва про державну реєстрацію з моменту їх видачі й визнано недійсними реєстрації випуску акцій з моменту внесення інформації про них до Загального реєстру випуску цінних паперів та свідоцтва про реєстрацію випуску акцій з моменту їх видачі, такі акції не можуть бути об'єктами цивільних прав та не відповідають терміну "цінні папери", як встановлено чинним законодавством. Звернемо увагу, наскільки точно ДПАУ цитує Постанови ГСДО.

Далі ДПАУ зазначає, що оформлення суб'єктами господарської діяльності договорів та первинних документів придбання та (або) відчуження акцій у періоді, з якого або припинилася діяльність емітента, або визнано судом недійсною реєстрацію випуску акцій та свідоцтва про реєстрацію випуску акцій, є таким, що суперечить нормам ЦКУ та не може бути спрямоване на реальне настання правових

наслідків. Відповідно до ч. 2 ст. 215 ЦКУ, недійсним є правочин, якщо його недійсність встановлена законом (нікчемний правочин). У цьому випадку не вимагається визнання такого правочину судом недійсним. У момент вчинення суб'єктами господарської діяльності правочинів щодо придбання та (або) відчуження акцій, які відбуваються після припинення діяльності емітента, набуття законної сили судових рішень про скасування реєстрації випуску акцій та свідоцтв про реєстрацію випуску акцій, цими суб'єктами не додержуються вимоги чч. 1, 5 ст. 203 ЦКУ. У таких випадках згідно із ч. 1 ст. 215 ЦКУ правочини є недійсними та ч. 2 ст. 215 ЦКУ — нікчемними у розумінні ЦКУ.

З цих "обґрунтувань" ДПАУ робить такі висновки: при встановленні під час перевірок суб'єктів підприємницької діяльності використання ними у операціях з торгівлі цінними паперами акцій та/або інших корпоративних прав, емітованих підприємствами, щодо яких припинилася діяльність емітента; щодо яких судом визнано недійсними записи про проведення державної реєстрації, установчі документи та свідоцтва про державну реєстрацію з моменту їх видачі і визнано недійсними реєстрації випуску акцій з моменту внесення інформації про них до Загального реєстру випуску акцій з моменту їх видачі, — у такого суб'єкта підприємницької діяльності відсутні законні підстави для оподаткування таких операцій на підставі п. 7.6 ст. 7 ЗУ "Про оподаткування прибутку підприємств". Сума коштів або вартість майна, отримана внаслідок відчуження таких акцій та/або корпоративних прав, відповідно до пп. 4.1.6 п. 4.1 ст. 4 вказаного Закону повинна включатись до складу валового доходу як доходи з інших джерел. У разі, якщо такі акції та/або інші корпоративні права на момент перевірки обліковуються на балансі підприємства, а сума коштів або вартість майна, сплачена (нарахована) при їх отриманні, включена до складу витрат на придбання цінних паперів, такі витрати підлягають зменшенню, починаючи з податкового періоду, коли такі акції та/або інші корпоративні права за судовим рішенням або у випадках, передбачених законодавством, втратили статус об'єктів цивільних прав.

Якщо передати ці "рекомендації" мовою практики, то це означає наступне. Якщо підприємство здійснило операції з акціями, скажімо, в 2006 році, а випуск акцій скасований судом "з моменту їх реєстрації", тобто "заднім

числом" в 2007 році, то податківці вважають незаконними всі угоди, укладені з моменту реєстрації випуску акцій, і роблять мільйонні донарахування податків на прибуток. У власній юридичній практиці автора був навіть такий випадок, коли законність всіх операцій, здійснених протягом 2006—2008 років, була підтверджена плановою податковою перевіркою в 2009 році, а в 2010 році податківці шляхом проведення позапланової перевірки здійснили донарахування податків саме за вже перевірений період.

Слід вказати, що таке "адміністрування" першими взяли "на озброєння" податкові органи м. Дніпропетровська. З особистого досвіду автору відомі донарахування з таких підстав податків на прибуток на десятки мільйонів гривень. При цьому прямих порушень законів податкові органи не встановлюють, обмежуючись посиланнями на відповідні постанови ГСДО, якими випуски акцій скасовані "заднім числом". Останнім часом цим шляхом пішли і податкові органи м. Києва та Харкова. Так, в Єдиному державному реєстрі судових рішень розміщені сумнівні за своєю законністю Постанови Окружного адміністративного суду м. Києва [9], розглянуті за позовами до ДПІ Голосіївського району м. Києва, де зазначена позиція податкових органів підтримується. При цьому суд посилається саме на відповідні постанови ГСДО і погоджується "заднім числом" визнавати незаконними всі операції з акціями, реєстрація яких скасована. Отже, здійснивши, за версією ГСДО, незаконну реєстрацію юридичних осіб та акцій, держава ще й намагається на цьому "заробити". Таким чином, дана проблема є комплексною і вимагає комплексного ж вирішення.

Разом з тим, для Дніпропетровська і певною мірою для Харкова, проблема з незаконністю таких донарахувань вже майже вирішена. Так, в ухвалі ВАСУ від 04.11.2009р. № К-25155/09 зазначається [9], що неправомірним є посилання на постанову ГСДО від 17.07.2007 року у справі № А8/180-07, якою свідоцтво про реєстрацію простих іменних акцій ВАТ "Спецгідрострой" скасовано з моменту його видачі, як на доказ порушення позивачем відображення в податковому обліку операцій з вказаними акціями, оскільки угода з придбання цінних паперів була укладена 06.03.2007 року, перереєстрація права власності на вказані цінні папери мала місце 22.03.2007 року, тоді як зазначена постанова була прийнята лише 17.07.2007 року. В цьому сенсі слід зазначити, що згідно ч. 1 ст.

215 ЦКУ, підставою недійсності правочину є недодержання стороною (сторонами) вимог законодавства саме в момент вчинення правочину. Але оскільки на момент вчинення правочину акції знаходилися в легальному обігу, вчинені правочину відносно цих акцій відповідають законодавству. Тим самим, фактично спростовані незаконні "роз'яснення", які містяться в листі ДПАУ від 23.06.2008 р. № 12642/7/35-3017.

Більш докладно дані правовідносини розглянуті в Ухвалі Харківського апеляційного адміністративного суду (далі — ХААС) від 16.06.2009р. у справі № 22-а-8088/09. Щодо наявності постанови ГСДО від 18.04.2007 року (про визнання недійсними запису про проведення державної реєстрації ТОВ "Спецхіммаш", установчих (статутних) документів підприємства з моменту його реєстрації та свідоцтва про державну реєстрацію з моменту його видачі, а також визнання недійсним свідоцтва про реєстрацію випуску акцій ВАТ "Спецхіммаш" з моменту його видачі) та постанови ГСДО від 17.10.2007 року (про визнання недійсним запису про проведення державної реєстрації ТОВ "Термопластавтоматика", а також визнання недійсними установчих документів з моменту їх реєстрації та свідоцтва про державну реєстрацію з моменту його видачі) ХААС зазначив, що визнання недійсними установчих документів юридичної особи, її свідоцтва про державну реєстрацію самі по собі не призвели до недійсності всіх угод, укладених з моменту державної реєстрації такої особи до моменту виключення її з державного реєстру, та не позбавляло правового значення видані за цими господарськими операціями належним чином оформлених документів на підтвердження виконаних угод купівлі-продажу акцій. Орган податкової служби не спростував доводи позивача про те, що на час здійснення спірних господарських операцій продавці були включені до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб — підприємців. За таких обставин, покупець не може нести відповідальність ні за несплату податків продавцями, ні за можливу недостовірність відомостей про них, наведених у зазначеному реєстрі, за умови необізнаності щодо неї. При цьому ХААС врахував обставини на підтвердження реальності здійснених позивачем господарських операцій з цінними паперами, а саме: факт передачі акцій товариств, їх фактична сплата в безготівковому порядку, повне та своєчасне відображення в бухгалтерсь-

кому та податковому обліку позивача операцій з цінними паперами. Отже, враховуючи реальний характер господарських операцій, на підставі яких платником податку сформовано податкове зобов'язання, необізнаність позивача з можливо протиправним характером дії своїх контрагентів, колегія суддів вважає, що вимоги такого добросовісного платника податку щодо правильності формування ним податкового зобов'язання підлягають задоволенню.

Щодо стверджень податкових органів про скасування реєстрації випусків акцій, які були придбані позивачем, ХААС зазначив, що на момент здійснення спірних операцій акції були в легальному обігу, з обігу вилучені не були, отже, операції купівлі-продажу цінних паперів (акцій) ВАТ "Термопластавтоматика", ВАТ "Спецхіммаш" та ВАТ "Завод сталевих канатів" були здійснені позивачем правомірно. Доводи податкових органів щодо невідповідності акцій ВАТ "Термопластавтоматика", ВАТ "Спецхіммаш", ВАТ "Завод сталевих канатів" визначенню цінних паперів та втрати ними статусу об'єктів цивільних прав є необгрунтованими. За таких умов ХААС підтримав постанову Харківського окружного адміністративного суду від 20.01.2009 року по справі № 2-а-14178/08/2070, який задовольнив позовні вимоги і який більш кваліфіковано розібрався у справі, ніж в аналогічному випадку Окружний адміністративний суд м. Києва.

ВИСНОВКИ

На підставі викладеного можна дійти наступних висновків. Скасування акцій "заднім числом" є незаконним. Постанови ГСДО (або інші аналогічні постанови) не мають правового значення для нарахування податків, що підтверджено на рівні ВАСУ. Лист ДПАУ від 23.06.2008р. за № 12642/7/35-3017 є незаконним. Вказане "адміністрування" податку на прибуток є не тільки незаконним, але й аморальним, оскільки саме держава, здійснюючи реєстрацію, несе відповідальність за юридичну чистоту документів. Перекладання відповідальності за помилки (справжні чи уявні) державних органів на суб'єктів підприємницької діяльності призводить до зниження довіри до управлінської діяльності держави і до відповідальності її органів.

Разом з тим, для більш надійного захисту своїх прав від податкового тиску слід ставити питання про скасування відповідних Постанов адміністративних судів, які прийняли незаконні рішення щодо емітентів та їх акцій. Зазначені висновки використані автором для підго-

товки апеляційних та касаційних скарг у межах описаних судових справ.

У вже цитованій роботі [2] наголошується на тому, що історичний досвід адміністрування податків переконує, що досконалість форм і методів їх справляння свідчить про рівень розвитку держави, цивілізованість її економічних і правових інституцій. Описані методи адміністрування "заднім числом" аж ніяк не додає державі цивілізованості і не свідчить про належний рівень її розвитку.

Література:

1. Омел'ячук А.А. Розвиток механізму державного управління оподаткуванням фізичних осіб: автореф. дис. канд. наук з держ. упр.: 25.00.02 "Механізми державного управління" / А.А. Омел'ячук. — Х.: Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Харк. регіон. ін-т держ. упр., 2006. — 18 с.
2. Головка І. Адміністрування податків: погляд в історію / І.Головка // Вісник податкової служби України. — 2007. — № 31. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.sta.lviv.ua/index.php?id=1055>
3. Павленко Р. Система адміністрування податків в Україні / Р.Павленко [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.lawyer.org.ua/?w=r&i=5&d=248>
4. Данилов А.А. Налоговая система Украины в условиях экономического спада / А.А. Данилов // Економіка та держава. — 2010. — № 3. — С. 32—36.
5. Белкін М.А. Неправосудне судові рішення по цінних паперах: аналіз та наслідки на фондовому ринку / М.А. Белкін // Актуальні питання цивільного та господарського права. — 2008. — № 3 (10). — С. 54—64.
6. Белкін А. Як держава намагається "заробити" на власних помилках / А. Белкін // Юридична газета. — 16.02.2010. — № 7 (229). — С. 16.
7. Белкін А.М. Актуальні питання забезпечення безпеки бізнесу у випадках прийняття судових рішень про припинення державної реєстрації господарських товариств / А.М. Белкін // Актуальні питання цивільного та господарського права. — 2010. — № 1 (20). — С. 78—87.
8. Белкін А.М. Актуальні проблеми забезпечення безпеки бізнесу в світлі прийняття неправосудних судових рішень щодо припинення акціонерних товариств / А.М. Белкін / Адвокат. — 2010. — № 4 (115). — С. 23—29.
9. Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/>

Стаття надійшла до редакції 29.07.2010 р.